

Rorátní repertoár v moravských kancionálech 17. a 18. století

Tomáš Slavický

Při poznávání staletého vývoje českých rorátů¹ se doposud dostávaly do středu zájmu spíše starší prameny dochované v Čechách. Teprve v nejnovější době se obzor rozšiřuje na tradici Rorate jako na společné středoevropské dědictví.² Rorátní repertoár na Moravě se tímto zákonitě posouvá z pomyslné periferie do pomyslného centra. Moravské hymnografické prameny totiž představují dobře definovatelné kontaktní prostředí, které je jazykově české, ovšem stojí mimo pražskou arcidiecézi a její dějinné peripetie. Můžeme zde tedy hledat určitý mezičlánek mezi vývojem v Čechách a středoevropském prostoru.

Tradice adventní votivní mše Rorate a souvisejícího repertoáru prošla za více než šest staletí proměnami i různými konfesioními prostředími. První fázi tohoto vývoje je historie adventní jitřní mše (matury) s formulářem *Rorate coeli*, která byla na přání Karla IV. ustanovena v pražské katedrále jako součást každodenního votivního officia ke cti Panny Marie. Ke zpívanému propriu *Rorate* se vrstvil přídatný repertoár, chorální i písňový, jednohlásý i vícehlásý, latinský i český. Skládal se především z tropovaných ordinárií a vložených (interpolovaných) písní, proto pro něj dlouho postačovalo tradiční označení *roramina*. Staré nápěvy mše Rorate s roraminami byly během 16. století v utrakvistickém prostředí postupně opatřeny novými texty v češtině.³ Tím se začal stírat rozdíl mezi liturgickým textem s tropem (přídavkem) a písňovou parafrází. Zůstalo jen funkční rozdělení Rorate mezi chorální zpěv literátského kůru a společně zpívané písně. Takovýto repertoár již začal být organizován do stabilních sestav pro každý den v týdnu, pro něž se ujal pojem české Rorate nebo roráty. Poznávání této tradice, pro jejíž proměny je typická rovnováha mezi uchováváním a vývojem, vyžaduje bedlivé rozlišování mezi jevy obecnými a zvláštními. Potřebné měřítko nám mohou na-

¹ Přehled této diskuse viz Marie Škarpová, „České roráty. K deziderátům a výzvám českého literárního dějepisce“, *Slovo a smysl* 16, no. 32 (prosinec 2019): 127–160.

² *Ibid.*, 147–150.

³ K návaznosti českých rorátů 16. století na melodie mše Rorate viz Tomáš Slavický, „Czech Rorate Chants, Missa Rorate, and Charles IV's Foundation of Votive Officium in Prague Cathedral. The Testament of Choral Melodies to the Long-Term Retention of Repertoire“, *Hudební věda* 55, no. 3–4, (2018): 239–264.

bídnout právě moravské prameny s rorátním repertoárem. Garantují totiž určitý odstup od tendencí nahlížet na české Rorate jako na utrakvistické dědictví, jež by mohly snadno vznikat pod vlivem kvantity pramenů a související literatury.⁴

Také na Moravě se však odvíjela dlouhodobá tradice Rorate, a to v kontaktu s vývojem v Čechách, ovšem bez oné výrazné utrakvistické kapitoly, v níž vznikly české roráty pražsko-královéhradecké redakce.⁵ Tato podoba českých rorátů však nebyla zdaleka jedinou formou zpěvu při adventní mši Rorate, a to ani v Čechách.⁶ Autorita královéhradecké redakce vyrostla až v době národního obrození, kdy byla restituována jako „Rorate Karlo-arnoštské“⁷ a šířena v jednotlivých edicích do všech „krajů českoslovanských“ včetně Moravy.⁸ Starší rukopisné prameny s rorátním repertoárem jsou početné, rozmanité, ale doposud systematicky nepopsané.⁹ Svědčí o tom, že různé typy rorátního repertoáru žily paralelně vedle sebe a navzájem se ovlivňovaly. Proto není možné přistupovat k nim jako k méně či více rozvinutým stádiím vývoje, jak kdysi žádal Z. Nejedlý,¹⁰ ale spíše jako k různým, a často paralelně přetrvávajícím formám dlouhodobě tradovaného repertoáru, který organicky vyrůstal z liturgického zpěvu.

Vývoj Rorate v Čechách

Potřebujeme-li stručně popsat vývoj českých rorátů v 15. a 16. století, musíme vyjít ze skutečnosti, že většinoví staroutrakvisté dlouho zachovávali *ritus romanus rubricae pragensis*, a vývoj roramin se tedy dlouho odehrával na poli latinského zpěvu. Základem se stalo proprium *Rorate* podle pražského misálu¹¹ a graduálu Arnošta z Pardubic, od něhož se odvíjela dlouho používaná notace českou rombikou.¹² O genezi přídatných zpěvů dnes víme díky vzácně zachovanému mariánskému graduálu, pravděpodobně přímo z pražského mansionářského chó-

⁴ Aktuální bibliografie k tématu viz výše.

⁵ K pojmu pražsko-královéhradecké redakce viz Dobroslav Orel, „Staročeské roráty,“ in *Český kancionál*, ed. Dobroslav Orel (Praha: Státní vydavatelství, 1921), 9.

⁶ Nejnověji viz Anna Císlarová, „Klatovské rorátníky“ (diplomová práce, Praha: FF UK, 2019).

⁷ Marie Škarpová, „Vydání českých rorátů Janem Hostivitem Pospíšilem. Drobníčka k recepci staré české hymnografie,“ in *Vino, ženy, zpěv. V(d)ěčné téma literárních dějin. Studie z literatury ad honorem Dalibor Tureček*, ed. Veronika Faktorová, Jana Pácalová a Zuzana Urválková (České Budějovice, 2017), 57–70.

⁸ Podrobněji viz Marie Škarpová, „Rorate karlo-arnoštské. Kapitola z historie českých obrozených mystifikací,“ *Slovo a smysl* 14 (2017): 115–140.

⁹ Pro evidenci českého chorálního repertoáru viz LIMUP (www.clavmon.cz/limup), hymnografického viz MHB (www.musicologica.cz/melodiarium), a HTB (www.clavmon.cz/htb) [2021].

¹⁰ Kritická rekapitulace Konrádovy, Nejedlého a Orlovky koncepce vývoje českých rorátů viz Škarpová, „České roráty,“ 140–147.

¹¹ Přehled vývoje propriá Rorate viz Slavický, „Czech Rorate Chants,“ 256.

¹² K notaci rorátů a vývoji nápěvů viz ibid., 251–252.

ru (MarG c1389).¹³ Již zde je součástí Rorate proza (sekvence) *Mittit ad Virginem*, a mezi jejími strofami je vypsán písňový tropus *Ave Ierarchia*. Z 15. století již známe rubriky ke každodennímu výběru ordinárií a písní, jejichž repertoár je dochován ve velké kvantitě v pozdějších utrakvistických graduálech.¹⁴ Vývoj českých textů (kontrafakt) byl završen redakcí Officií Rorate pro každý den v týdnu. Utrakvistické rorátníky dokumentují úplné znění a pořadí všech částí Rorate zpívaných na kůru. Nepodávají však zprávy o liturgické praxi. Pod rubriku *Rorate* bývá zpravidla zahrnován celek, který začíná mariánskou pobožností před introitem (antifony před Rorate, verše) a končí prozou před evangeliem. Druhá polovina obřadu, která v latinských graduálech zůstává kompletní, je v českých graduálech a rorátnících obvykle nahrazena tropovaným *Patrem* a *Sanctus*, někdy s výslovným určením *po Rorate*. Nepřítomnost *Agnus Dei* je v 16. století typická pro český zpěv utrakvistů i katolíků.¹⁵ Tehdejší Rorate mohlo mít podobu kompletní zpívané mše v češtině, jak je rubrikována v kancionálu staroutrakvisty Valentina Polona (1584),¹⁶ nebo také formu jitřní (matury), přidané před hlavní mši ze dne (též *Summu* či *hrubou*) a redukované na mši zkrácenou. Popis takového české maturity je v jediné známé utrakvistické agendě, rukopisných *Knihách Voltárních* Adama Tábořského (1583). Vágní formulace, v nichž se patrně odrážejí dobová dilemata novoutrakvistů mezi tlaky na zachovávání tradic a na ustupování luteránské praxi, vykládají značně konsenzuálně Z. Winter (1896),¹⁷ D. Holeton (1996),¹⁸ M. Horyna (2011)¹⁹ a J. Žurek (2011).²⁰ Pro jitřní votivu utrakvisté

¹³ *Mariánský graduál*, Praha, Knihovna Národního muzea, ms. XII A 1, náhled viz *Manuscriptorium*, bibliografie k provenienci viz CHOBOL (<http://hymnologica.cz/source/35>) [2021].

¹⁴ Již Q. M. Dreves si povšiml skutečnosti, že velké kancionálové přídatky utrakvistických graduálů jsou upořádané podle tónin, a uvedl ji do souvislosti se systémem výběru písní k interpolaci Rorate. Srov. Quido Maria Dreves, *Analecta Hymnica mediæ ævæ I. Cantiones bohemicæ* (Leipzig: Fues's Verlag, 1886), 18.

¹⁵ Jiří Sehnal, „Český zpěv při mši,“ *Hudební věda* 29, no. 1 (1992): 9.

¹⁶ Valentin Polonus, *Zpívání křesťanská starodávná chvál božských* (Praha: Jiří Černý 1584, Knihopis K 14156). Náhled viz *Manuscriptorium* [2021]. Viz též Jan Kouba, *Slovník staročeských hymnografií (13.–18. století)* (Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Kabinet hudební historie, 2017), 326–330.

¹⁷ Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách: Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století* (Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, I 1895, II 1896), zde II, 855–856.

¹⁸ David R. Holeton, „All manner of Wonder under the Sun:“ A Curious Development in the Evolution of Utraquist Eucharistic Liturgy,“ *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 3 (2007): 165.

¹⁹ Martin Horyna, „Česká reformace a hudba: studie o bohoslužebném zpěvu českých nekatolických církví v období 1420–1620,“ *Hudební věda* 48, no. 1 (2011): 5–40, zde 16.

²⁰ Jiří Žurek, „The Form of the Czech Liturgy Reflected in the Czech Graduals,“ in *Graduale Bohemorum. Proprium Sanctorum*, ed. Jiří Žurek (Praha: Krystal OP, 2011), 9–12.

upřednostňovali zkrácený obřad bez mešního kánonu zvaný *missa sicca*,²¹ který byl později tridentskou reformou přísně zakázán.²² Jeho časté užívání pro maturu bychom mohli vysvětlovat praxí farních kostelů spravovaných jedním knězem, který měl dovoleno sloužit jen jednu mši denně,²³ ovšem zároveň chtěl splnit závazky mešních fundací.

České rorátní sestavy, které končily prozou a evangeliem, se nicméně osvědčily natolik, že byly nadkonfesně tradovány a později uchovány v rekatolizační praxi. Jako „laudabilis consuetus“²⁴ byly integrovány do formy tiché mše s lidovým zpěvem, nebo částečně do zpívané pobožnosti před ní. Tím byla ovšem ještě více rozvolněna vazba mezi textem a obřadem. Českému rorátnímu repertoáru to sice umožnilo další staletí života, ovšem zároveň docházelo buď k dalšímu zkracování, nebo přesouvání Rorate do role pobožnosti přede mší. Všechny tyto procesy jsou sledované v mladších přípisech k rorátníkům, ovšem ještě lépe v kancionálech, které nejednou obsahují zkrácené výpisy z graduálu a agendy. Podrobná pravidla pro zpívanou a tichou formu mše Rorate přinesl až indult z 17. 11. 1864, kdy byla na české diecéze rozšířena starší norma pro polské království (1744).²⁵

Rorate na Moravě: výpověď tištěných kancionálů

Na Moravě zatím není před 19. stoletím znám žádný pramen, který by formou a obsahem odpovídal českým rukopisným rorátníkům. To se ovšem týká jen jedné vyhraněné formy repertoáru. Tradice mše Rorate byla pěstována na Moravě stejně jako v Čechách. Její repertoár je ovšem nutné hledat v jiných typech pramenů. Jako první si zasluhují pozornost tištěné kancionály. Právě na Moravě vznikly v době mnohověří důležité tisky, které dokumentují vývoj rorátní praxe v různých konfesích, a to možná i názorněji než soudobé prameny z Čech.

²¹ Šlo v zásadě o formu známou v západním ritu jako *missa praesantificationum*, ve východním jako Liturgie sv. Řehoře. Podrobněji viz např. <https://www.orthodoxia.cz/liturg/liturgie-predempo-svecenych.htm> [2021].

²² „Nemo Sacerdos secularis, vel regularis, quavis occasione, vel causa, in Ecclesia, vel alibi, Missam non integram, quam siccam vocant, absque Corporis et Sanguinis Domini nostri consecratione, et sumptione, celebrare, seu recitare audeat, alioquin suspensionem a divinis ipso facto incurrat.“ *Synodus archidioecesaana Pragensis, habita ab [...] D. Sbigneo Berka [...] 1605* (Pragae: typis Nigri-nianis, 1605), 77.

²³ Také toto obecné pravidlo bylo zopakováno pražskou synodou: „Una tantum Missa celebretur in die a quolibet Sacerdote seculari vel regulari...“ *Ibid.*, 73.

²⁴ „Antiquissimus usus celebrandi cum cantu, per totum Adventum, summo mane, Missam de Beata Virgine, quae Rorate appellatur, laudabilis est, et fidelium devotioni, ac pietati apprime accomodatus; ideo in omnibus Ecclesiis hujus Metropolis, et Archidioecesis nostrae perpetuo retineri poterit et observari.“ *Ibid.*, 73–74.

²⁵ Podrobně viz Josef Lhotský, „Rorátní mše svaté v Čechách,“ *Rádce duchovní. Časopis kněžstva česko-slovanského* I (1894): 69–70.

Bratrskou hymnografií, která do značné míry objevila přednosti tištěných kancionálů, na Moravě reprezentují již *Písničky křesťanské* bratří habrovanských (Luleč, 1530–1536)²⁶ se zásobou adventních písní. Prominentní místo patří *Ivančickému kancionálu* Jana Blahoslava (1564). Hned na prvních stránkách najdeme repertoár k Rorate začínající českou verzí antifony *Ecce concipies*. Obsahuje v zásadě tentýž soubor kontrafakt chorálů a cantiones jako předchozí německý kancionál Weissheho (1531) a český Rohův (1541). Nově se zde objevují čtyři česká kontrafakta introitu *Rorate coeli*. Připojený komentář se hlásí k pojmu Rorate, ovšem zároveň jej posouvá do role připomínky někdejší praxe, jež má být nyní omezena jen na adventní neděle.²⁷ Bratrské kancionály vznikaly současně s českými graduály utrakvistů a obsahují vlastní redakci výtahu ze všech tehdejších typů roramin. Uživatel s nimi mohl zacházet stejně pohodlně jako s rukopisným graduálem a sestavit si vlastní výběr podobný pozdějším rorátním officiím, a to v češtině i němčině.

Svého času vlivnou českojazyčnou luteránskou hymnografií na Moravě reprezentuje *Kancionál Český* Jakuba Kunvaldského (1567), dedikovaný Karlu Staršímu ze Žerotína. Ještě objemnější jsou následující *Písně chval božských* Tobiáše Závorky Lipenského (1606), vydané zároveň s agendou (*Pravidlo služebnosti církevních*, 1607).²⁸ Tato dvojice pramenů podává svědectví o úplné podobě repertoáru Rorate u předbělohorských moravských luteránů. Agenda pro kněze je vzájemně proodkazována s kancionálem pro kůr²⁹ a některé části jsou vynotovány dvojmo, jako hned úvodní mariánská antifona s rubrikou „přijda kněz k oltáři začne tuto antyphonu, již kůr dokonati má“. I v agendě končí Rorate prozou a evangeliem. Lekce je zde notovaná a dosvědčuje, že evangelium k Rorate bylo zpíváno, a to na tradiční nápěv a v češtině. Notace, nadepsaná *Ton o Panně Marii*, je tatáž jako u latinské lekce v MarG c1389.³⁰ K dalším částem obřadu nedává Závorka žádnou instrukci.³¹ Ke kancionálu je připojena *Rubryka*, která definuje Rorate stejně jako u katolíků a utrakvistů a výslovně zmiňuje úvodní mariánskou

²⁶ Úplné bibliografické údaje a náhledy těchto a dalších pramenů viz *Melodiarium*. Aktuální bibliografie k těmto a dalším pramenům a jejich redaktorům viz Kouba, „Slovník staročeských hymnografií.“

²⁷ „Introitové, totiž začátkové zpěvů, kteříž ze starých Čechův slouli Rorate. A zpívají se v neděle Adventní před ranním kázáním,“ in *Písně duchovní evangelistické*, red. Jan Blahoslav (Ivančice: bratrská tiskárna, 1564, Knihopis K 12861), f. 1^v.

²⁸ Tobiáš Závorka Lipenský, *Pravidlo služebnosti církevních. To jest: Shromáždění všeho spolu, čehož se při Služebnostech Páně v Církvi svaté od starodávna užíválo a užívá. Od těch, kteří v jazyku českém Služebnosti Boží konají* ([Velké Němčice] 1607, Knihopis: K17177).

²⁹ „Rorate, Kyrie které chceš viz v písních,“ Ibid., f. Iir.

³⁰ Více viz Slavický, „Czech Rorate Chants,“ 258–259.

³¹ K liturgické praxi viz Pavel Kolář, „The Canon missae in the Rule of Ecclesiastical Services of Tobiáš Závorka Lipenský and Its Source,“ *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 10 (2015): 225–258.

pobožnost.³² U adventních nedělí rozlišuje Rorate a Summu, u Rorate připomíná volný výběr písní k interpolaci.³³

Katolická hymnografie nastoupila až po tridentských reformách a olomoucké synodě (1591), ovšem první dva velké české kancionály (Rozenplut 1601, Hlohovský 1622) byly vytištěny na Moravě. Oba začínají velkými svody adventních písní, které velkým dílem uchovávají staré vrstvy roramin včetně údajů o latinských pretextech. Nenajdeme u nich žádné funkční rubriky, což může být nepřímým důkazem přístupu k písním jako k doplňku, nikoliv náhradě liturgických textů.³⁴ Hlohovský přidává k mnoha notacím alternativní odkazy na jiné známější nápěvy a v této praxi byl do značné míry vzorem pro pozdějšího Šteyera (1683) a další.

Spolehlivé zprávy o tom, že *Missa Rorate* byla rozšířena také v katolické části olomoucké diecéze, poskytují až mladší agendy.³⁵ Olomoucká agenda z roku 1694 má odstavec *De Rorate*³⁶ s týmiž instrukcemi jako pozdější agenda pražská (1699).³⁷ Praxe Rorate je i zde doporučena jako *Rorate seu Missa de B. V. Maria persolvenda, quae laudabili consuetudine in hac Diecesi introducta est*. V katedrálách a kolegiálních kostelích se ukládá zpívat po Rorate ještě jednu mši odpovídající římskému misálu,³⁸ neboli z příslušného dne. Úplnou podobu mše *Rorate* nacházíme v rubrikách v připsaných k výtisku olomoucké agendy.³⁹ Důležitá je zde zmínka o každodenním zpěvu (*Introitus Rorate quotitie canitur*) a nekrácené proprium odpovídající misálu. Výslovně je zmíněno, že se nezpívá proza. Po plošném vyřazení proz z liturgie ještě nějakou dobu trvalo jejich vymizení z kancionálů, kde se nejednou přesunuly mezi moteta nebo písně.

³² „V Advent. Máli Jitřní spívána býti, viz ji o Panně Marii, t. j. Rorate: přes celý Advent s Antifonami, verši, a vším viz na před.“ Závorka, „Písně chval božských“ (1606Záv), f. [8v], *Rubryka*.

³³ „V neděli ij. Adventní. K Rorate viz kantylen dosti,“ *ibid.*, f. [8r]; „V neděli iij. Adventní. K Rorate máš písniček dosti vyber sobě.“ *Ibid.*; „V neděli iiij. Adventní. Ráno Rorate a jiné Adventní: Coť dobře přísluší.“ *Ibid.*

³⁴ Více viz Sehnal, „Český zpěv při mši,“ 9–10.

³⁵ Tisk z roku 1586 ještě žádnou speciální zmínku nemá. *Agenda caeremonialia secundum ritum Cathedralis Ecclesiae Olomucensis* (Cracoviae: Officina Typographica Lazari) 1586.

³⁶ *Liber secundus Agendae olomucensis* (Brno: F. I. Sinapi, 1694), 4.

³⁷ *Ritualis seu agendae Romano-Pragensis [...] pars prima* (Praha: G. S. Beringer, 1699), 6.

³⁸ „V. In Cathedralibus et Collegiatis Ecclesiis, post Rorate alia Missa Conventualis, Romano Officio correspondens, canitur.“ *Ibid.*

³⁹ Zemský archiv Opava, Sbírka rukopisů Metropolitní kapituly Olomouc (ZAO-OI, MCO) sign. 616, příspěk na předešlé. Autor děkuje kolegovi Vladimíru Maňasovi za upozornění na tento pramen.

České Rorate v tištěných kancionálech 16. století

	Utravvistické kancionály: Polonus 1584	Bratrské kancionály: Roh 1541 (R), Blahoslav 1564 (B)	Luteránské kancionály: Kunvaldský 1576 (K), Závorka 1606 (Z)
Antiphona	<i>Antifona v Advent před Rorate: Aj Anděl Páně Marii Panně</i>	<i>Prozpěvujme všickni vesele (R, B)</i>	<i>Řekl Anděl neboj se Maria (K, Z) Veselmež se všickni srdečně (K, Z)</i>
Introitus	<i>Introit Rorate: Rosu dajte nám hříšným + píseň Buď naše utěšení Vtělení Božího Syna pamatuj</i>	<i>Prorocký slyšme žádosti (R, B) Izaiáš Prorok svatý prorokoval (R, B) Rosu dejte nebesa shůry (R, B) Ó nebesa rosu dejte (B)</i>	<i>Prorok svatý Izaiáš prorokoval (K, Z) Mnozi spravedliví (Z)</i>
Kyrie	<i>Kyrie o Panně Marii [...]: Hospodine Pane všemohúci</i>	<i>O stvořiteli všemohúci (R, B)</i>	<i>Stvořiteli všemohúci (K, Z) Hospodine Otče žádúci (K, Z) + další K Summě (Z)</i>
Gloria	<i>Et in terra v Advent se nezpívá</i>	—	<i>Et in terra v Advent i jindy: A na zemi pokoj (s tropy, Z)</i>
Tractus	—	—	<i>Traktové: Zdráva Maryá Boží milosti plná (K, Z) Duch Svatý z hůry od Otce světlosti (Z)</i>
Alleluja	<i>Po epištola: Alleluia, Stvořiteli mocnému</i>	—	<i>Alleluja: Jednomyslně jedněmi usty (Z) Alleluja: My hříšní lidé spolu (Z) Alleluja: Buď Bohu chvála vzdána (K, Z)</i>
Sequentia	<i>Prosa, Mittit ad virginem: Z nebeské výsosti</i>	<i>Pán Bůh všemohúci (R, B) Budmež vděční nyní (R, B)</i>	<i>Misto Prahy. Dvě písně spolu. Zpívají se jak notováno: Šestý měsíc po početí svatého Jana (K, Z)</i>
Tropus ad Seq.	<i>Ave Hierarchia: Vesele zpívajme</i>	<i>Vesele zpívejme (R, B)</i>	<i>Podle promluvení Božího zřízení (K, Z)</i>
Sequentia	—	<i>Z svrchnie rady Pán Buoh drahý (R) Tajné rady uložení (B) Světlo nejtajnější (R, B)</i>	<i>Verbum bonum: Slovo dobré (K, Z) Mittit ad virginem: Pán Bůh všemohúci (K, Z) A reo virgo: Světlo nejjasnější (Z)</i>
Credo	<i>Patrem: Stvořitele nebe i země</i>	<i>Otče náš myť prosíme (R, B) Věřmež v Boha jednoho (R, B) + 6 nenotovaných kontrafakt (B)</i>	—

	Utravistické kancionály: Polonus 1584	Bratrské kancionály: Roh 1541 (R), Blahoslav 1564 (B)	Luteránské kancionály: Kunvaldský 1576 (K), Závorka 1606 (Z)
Offertorium	<i>Misto Offertoře:</i> <i>Prosmež spolu Otce</i> <i>nebeského</i>	–	–
	<i>V kázání po Svatém čtení:</i> <i>Poděkujmež Otcí nebeskému</i>	–	–
Sanctus	<i>Sanctus s troffem [...]</i> <i>Nejmocnější Bože Otče</i>	–	–
Tropus	<i>Trophus:</i> <i>Předivná se jest věc stala</i>	–	–
Antiphona	–	<i>Ó Moudrosti nestihlá (B)</i>	<i>Antfona k každému času:</i> <i>Den přítomný vzácnosti jest</i> <i>hodný (Z)</i>
Hymnus	<i>Hymnus Veni redemptor:</i> <i>Přijď vykupiteli lidský</i>	<i>Láska věčná, Bůh jediný (R, B)</i>	<i>Přišel Vykupitel lidský (Z)</i>
	<i>Při závěre</i> <i>Kriste rovný Otcí tvému</i>	–	–

Rukopisné kancionály

Moravské kancionály z předjosefinské doby vykazují značnou rozmanitost.⁴⁰ Obliba rukopisných zpěvníků nebyla knihtiskem nijak ohrožena. Naopak, ustálila se určitá symbióza obou typů médií, které zpravidla sloužily společně na jednom kůru. Písaři a redaktoři rukopisů zpravidla shromažďovali doplňky k repertoáru tisků a dokázali pohotověji reagovat na aktuální a místní potřeby. Dnes známe patrně jen zlomek někdejšího fondu. Ještě Peregrin Pešl (1825) neopomněl vzpomenout starých kancionálů „velmi čistě sepsaných“, které „na větším díle k stracení přišly“.⁴¹

Z Moravy známe zatím tři významnější prameny s vazbami na český předbělohorský repertoár Rorate, a to vzájemně velmi odlišné. Iluminovaný *Dačický graduál* (1587)⁴² je vzácným příkladem úplného českého graduálu utravistického typu na západní Moravě.⁴³ Dnes představuje určitou výjimku potvrzující

⁴⁰ Nejúplnější evidence dochovaných rukopisných kancionálů na Moravě viz Kateřina Smyčková, „Vytváření písňového kánonu v rukopisných kancionálech 17. a 18. století“ (PhD diss., Praha: FF UK, 2015), 202–204.

⁴¹ Ibid., 41.

⁴² *Dačický graduál*, Dačice: Městské muzeum a galerie, R 23. K prameni a jeho repertoáru podrobně viz Jiřina Maňasová: „Dačický graduál, jeho popis, transliterace a transkripce“, *Dačický vlastivědný sborník* 2 (2003): 121–134.

⁴³ Zmínky o nedochovaných rukopisných graduálech v Jemnici a Moravských Budějovicích viz Vladimír Maňas, „Hudební aktivity náboženských korporací na Moravě v raném novověku“ (PhD diss., Brno: FF MU, 2008), 87–88.

pravidlo, že rozšíření českých rorátních officií končí na staré hranici diecézí podél labsko-dunajského rozvodí.⁴⁴ Dačice byly v 16. století prvním významnějším městem na moravské straně a rod Krajířů z Krajku, „cujus regio“, podporoval Jednotu bratrskou.⁴⁵ Dačický graduál se odlišuje od obvyklých českých graduálů především adventním oddílem, který má blízko k formě rorátníku. Repertoár tu není zapsán v graduálu s odkazy na další díly (kyriale, sequentiale, cantionale), ani rozdělen na denní officia, nýbrž vypsán „in continuo“. *Officium rorate o vtělení Páně* začíná souborem antifon před Rorate.⁴⁶ Místo obvyklých sedmi officií pro týden ovšem obsahuje jen čtyři kontrafakta introitů,⁴⁷ čtyři Kyrie⁴⁸ se čtyřmi písněmi k interpolaci, tři gradualia,⁴⁹ čtyři *Hallelujah* a pět proz⁵⁰ se čtyřmi písněmi *K prozám*. Popsaný repertoár se tedy nápadně blíží redukci každodenní votivy Rorate na čtyři adventní neděle, jak ji známe z bratrských a luteránských tisků. Písně „ad interpolandum“ jsou zapsány uprostřed Rorate v malém souboru nadepsaném *Písničky některé o Vtělení Pána našeho Ježíše Krista*. Jsou zde čtyři písně ke Kyrie a čtyři k *prozám*, s indexovanými tóninami. I zde končí zpívané Rorate prozou⁵¹ a poslední vloženou písní je *Z milosti tak hojně* na nápěv *Ave Ierarchia*. Následuje ještě *Patrem na Rorate* a dvě *Patrem* v Advent, nikoliv však Sanctus. Zápis poslední písně má rubriku „Tyto verše k libosti i v kaza[n]i“, která otvírá prostor k úvahám o liturgické praxi ve městě na hranici diecézí a konfesí.

Jiným mimořádným pramenem z přelomu 16. a 17. století je *Příborský graduál*.⁵² Jeho základní vrstva je pečlivě psanou kompilací českého graduálu a vícehlasého kancionálu. Rukopis je nekompletní, takže adventnímu dílu chybí několik prvních folií. Přesto je zde úplná a nekrácená chorální mše *Rorate* odpovídající pražské a olomoucké rubrice, ovšem v češtině. Většina českých verzí textů pro-

⁴⁴ Nejblíže k zemské hranici jsou dochovány rorátníky z Chocně, Poličky, Pacova a Havlíčkova Brodu. Seznam rukopisných pramenů viz LIMUP.

⁴⁵ Michaela Chládková, „Od konce husitství do Bílé Hory 1437–1620,“ in *Dačicko, Slavonicko, Telisko. Vlastivěda moravská*, 79. svazek topografické řady a 2. svazek Nové řady, ed. Vladimír Nekuda a kol. (Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2005), 222.

⁴⁶ *Dačický graduál*, f. 102r a dále.

⁴⁷ „Mnozí spravedliví, Rosu dali nebesa, Prorok svaty Izaiaš, Vyplnil Buoh slib svůj.“ Ibid., f. 105v ad.

⁴⁸ Kyrie „Dnes počátek našeho spasení; Pane Buoze Otče všemohoucí; Od početi Křtitele Buozího poslan Anjel; Pane Buoze Otče všemohoucí.“ Ibid., f. 129v ad.

⁴⁹ „Svata Trojice Buoh, V slunci jasnem světle, Od nejvyššího nebe, V slunci papršku.“

⁵⁰ „Pan Buoh všemohoucí; Buďmež vděční nyti; Verbum bonum: Poslal Buh z nebe sam od sebe; A rea virga: Světlo nejtejnější; Zavítej Mesiáši.“ Ibid., f. 122v ad.

⁵¹ Rorate končí rubrikou: „Těmito verši z druge strany zavíra se Proza t.[ěž] Rorate“; poslední píseň „Z milosti tak hojně“ má rubriku „Conclusi na Rorate“. Ibid., f. 146v–146v.

⁵² *Příborský graduál*, SOKA Nový Jičín, fond Archiv římskokatolické fary v Příboře, inv. no. 188. Popis pramene a bibliografie viz Smyčková, „Vytváření písňového kánonu“, 23.

pria se neshoduje s utrakvistickými prameny.⁵³ V datovaném přípisu (1759) jsou doplněny texty latinských antifon *Ecce concipies* a *Ecce Dominus veniet*. Následuje zásoba písní ve čtyřhlasých úpravách, která dovoluje uvažovat o tom, zda mohly být, zde i jinde, zamýšleny k interpolaci chorálu.

Méně přímočarou, ale o to zajímavější genezi prozrazuje *Tištínský kancionál*,⁵⁴ jehož výsledná podoba vznikla vícenásobným převazováním, přepisováním i přelepováním. Obsahuje rozmanitý soubor rorátního repertoáru latinského i českého.⁵⁵ První vrstva mohla vzniknout po roce 1600, ovšem největší část je dotvořena patrně na konci 17. století. Rorátní repertoár začíná již v úvodní složce přípisů latinským a českým introitem (*Prorok svaty Izayaš prorokoval / Rorate caeli*, 12v–13r). Souvislý adventní oddíl s vlastním titulním listem⁵⁶ pak obsahuje nejprve soubor jedenácti českých písní jednohlasých, vícehlasých, odkazových i nenotovaných. Následují různé celky rorátního a adventního repertoáru, prakticky uspořádané do apertur. První z nich (23v–24r) nabízí základní chorální sestavu: antifonu *Ecce concipies* s veršem a introit (odkaz: *Rorate Introitus hleděj v listě XVI = 12v* a česky *Jiný Introit: Mnozí spravedliví*), na volné místo je připsán text antifony *Ecce Dominus veniet*. Další dvě apertury nesou zásobu českých rorátních kyriamin.⁵⁷ Pokračuje zbytek českého tropovaného ordinária (26v–27r).⁵⁸ Touto aperturou končí původní paginace (XXXII), která zase pokračuje uprostřed další složky s vánočním repertoárem (XXXIII). Vytržený list byl patrně již v 17. století nahrazen nepaginovaným kvaternem s hustě psanou nenotovanou zásobu dalších písní. Jsou zde další strofická ordinária s melodickými odkazy in margine (27v–28r)⁵⁹ a zásobárna písňových kontrafakt k nápěvům *Zdráva jenž jsi pozdravena* (28v–29r) a *Vesele zpívejme* (29v–30r). Všechny tyto texty jsou vypsané z Hlohovského (1622) nebo z některého pozdějšího tisku, a můžeme je

⁵³ S prameny v Čechách nebyly nalezeny konkordance u textů: antifona, Kyrie (*Hospodine Emanueli*), Agnus, Communio. Viz LIMUP.

⁵⁴ *Tištínský kancionál*, Brno, Moravský zemský archiv, G 11, sign. FM 631. Popis pramene a bibliografie viz Smyčková, „Vytváření písňového kánonu,“ 23–24.

⁵⁵ Základní popis repertoáru viz LIMUP.

⁵⁶ „Začínají se písně adventního času o vstoupení Syna Božího v život blahoslavené Panny Marie a o vtělení jeho pro nás, Nejprve písně o tomž vtělení, potomně i při mši svaté podle pořádku sepsané.“ *Tištínský kancionál*, f. 17v.

⁵⁷ *Hospodine, Otče žádúci*, rozepsáno jako tříhlas a dokončeno jednohlase (ibid., 24v–25r), *Hospodine všemohoucí nepřemožené moci*, *Hospodine Emanueli* (25v–26r).

⁵⁸ *Patrem (Víru obecní křesťané, a4)*, *Sanctus (Svatý Pán Bůh na výsosti)* a *Agnus (Beranku boží nevinný, choraliter)*.

⁵⁹ *Angel Gabriel (Sanctus: Svatý všej říši, svatý Ježíši; Agnus: Beranku Boží věčného zboží)* a *Nová radost nového (Patrem adventní: Věrmež v jednoho Boha)*. Pod odkazem *Hlas na listě XXVI*, (tj. *Moc Boží divná*) je připsáno strofické Kyrie: „Kyrie eleyson, Kriste eleyson.“

Rorate v moravských rukopisných graduálech-kancionálech

	Dačický graduál	Příborský graduál, [B]: přípis	Tišťinský graduál, [B]: přípis
An	<i>Prozpěvujmež všickni vesele + 4 další antifyny</i>	<i>Ecce concipies: Aj ty Panno Maria počneš</i>	<i>Ecce concipies</i>
In	<i>Mnozi spravedliví, Rosu dali nebesa, Prorok svaty Izaiaš, Vyplnil Buoh slib svůj</i>	<i>Rosu dajte shůry nebesa</i>	<i>Prorok svatý Izaiáš / Rorate caeli Mnozi spravedliví</i>
Ky	<i>Dnes počátek našeho spasení, Pane Buože Otče všemohoucí, Od početi Křtitele Buozího, Pane Buože Otče všemohoucí, + 4 písně Mezi Kyrie</i>	<i>Ó Stvořiteli všemohúci, Hospodine Bože, [B]: Hospodine Emanueli, Hospodine Pane všemohúci</i>	<i>Hospodine Otče žádúci, Hospodine všemohoucí, [B]: Kyrie eleison</i>
Gr	<i>Svata Trojice Buoh, všemohoucí, V slunci jasnem světle, Od nejvyššího nebe, V slunci papršku</i>	–	–
All	<i>Hallelujah, Otcí nepřemožené moci, Hallelujah, Otcové souce svatí, Hallelujah, Všichni jednomyslně, Hallelujah, Chvalmež Buoha Otce</i>	<i>Alleluja. Buď Bohu chvála vzdána</i>	–
Seq	<i>Pan Buoh všemohoucí; Budmež vděčni nyní; Verbum bonum: Poslal Buh z nebe A rea virga: Světlo nejtejnější; Zavítej Mesiáší + 4 písně K prozám</i>	<i>Pán Buoh všemohúci</i>	<i>Prava jako Mittit ad Virginem Pan Buh všemohoucí</i>
Cr	<i>V Otce Pána všech mocného Věřme v jednoho Buoha V Otce všemohoucího</i>	<i>(mimo adventní oddíl)</i>	<i>[B]: Víru obecnou křesťané [B]: Věřmež my všickni [B]: Věřmež v jednoho Boha</i>
Off	–	<i>Když se Pán Bůh chtěl nad námi smilovati</i>	
Sa	–	<i>Všemohúci Bo///, Požehnaný Bůh náš</i>	<i>[B]: Svatý Pán Bůh na výsosti, Svatý všej říši</i>
Ag	–	<i>Beránku Boží Synu Boha Otce</i>	<i>[B]: Beránku Boží nevinný</i>
Co	–	<i>Hleďte všickni lidé že Panna počne</i>	

tedy považovat za svědky aktualizace nebo pokatoličtění zpěvníku.⁶⁰ Adventní oddíl končí po dalších čtyřech písničkách a podává barvitě svědectví o rozmanitosti

⁶⁰ K pokatoličťování starších rukopisných kancionálů srov. Smyčková, „Vytváření písňového kánonu,“ 146–149.

a zároveň vnitřní kontinuitě repertoáru v místě, pro něj byl psán.⁶¹ Latinský zpěv se omezuje na úvodní pobožnost (antifony, introitus) a dopsanou prozu, z českých roramin jsou přítomna hlavně tropovaná ordinária. Zbytek je tvořen postupně připisovaným repertoárem písní, pečlivě vzájemně proodkazovaných s vícehláskými verzemi a kontrafakty. Uživatel měl jistě v ruce dostačující, rozmanitou a po letech praxe snad i přehlednou zásobu repertoáru. Jak s ní asi zacházel, na to je třeba tázat se dalších pramenů.

Mladší generaci kancionálů reprezentuje jednohlásý *Kancionál bojkovický*⁶² z druhé poloviny 17. století,⁶³ jehož písař měl zjevně též v ruce Hlohovského (1622). Kompletní latinsky zpívaná Missa Rorate zahrnuje chorální antifonu a introit, krátké tropované ordinárium (Kyrie, Sanctus a Agnus) a sekvenci *Mittit ad Virginem* nadepsanou stále jako *Prosa*, za níž hned následuje někdejší tropus *Ave Hierarchia*. Jeho česká verze (*Vesele zpívejme*) a další česká píseň *Pro Offertorio* jsou součástí latinské sestavy. Druhý celek je celý v češtině a blíží se adventním sestavám v tištěných kancionálech (Holan 1694, Božan 1719). Mohl představovat buď doplňky k českému Rorate, nebo repertoár ke mši ze dne (Summě). Proza je tu nahrazena písní *Poslán jest Archanděl*, tradovanou v této funkci v moravských luteránských kancionálech (Kunvaldský, Závorka). Následující písňový oddíl se zdá být nekompletní, je však jen poškozen zpřeházením listů a následnou průběžnou paginací, což se mohlo stát při opravě kancionálu v roce 1864.⁶⁴

Jiný výrazný okruh pramenů představuje *Kancionál bzenecký*,⁶⁵ pořízený zřejmě pro tamější literátské bratrstvo sv. Jana Křtitele.⁶⁶ Je zjevně nejstarším a také nejobšáhlejším z početné rodiny zpěvníků psaných kantorem Janem Klabíkem, doba jeho vzniku je odhadována na 60. léta 17. století.⁶⁷ Bzenecký kancionál je sborníkem vícehlásých úprav liturgických zpěvů a písní. Také zde jsou přítomny různé formy zpěvu při Rorate a první místo patří zbytku latinského chorálu. První apertura patří chorální proze *Mittit ad virginem*,⁶⁸ druhá antifoně a *Ecce concipies* a introitu *Rorate*. Následuje dvojice latinských motet: čtyřhlásý introitus *Rorate* a proza *Mittit ad Virginem* s jednoduchým strofickým zhudebněním a cantem firmem v tenoru. Čtyřhlásé *Ave Hierarchia* je zhudebněno nezávisle na tradičním

⁶¹ Rukopis se v 19. století nacházel v Tištině, jeho původní provenience je však předmětem diskuse. Literátské bratrstvo v Tištině vzniklo až roku 1647, viz Maňas, „Hudební aktivity“, 82.

⁶² *Bojkovický kancionál*, Brno, Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin hudby, sign. A 6336. Náhled viz *Manuscriptorium*.

⁶³ Datování viz Smyčková, „Vytváření písňového kánonu“, 35.

⁶⁴ Viz přípis na titulním listu: „Tato kniha jest kostelní a patří pro Chor Bojkovský, Obnovená v r. 1864.“ Bojkovický kancionál.

⁶⁵ *Bzenecký kancionál* (*Kancionál literátů ze Bzence*), Olomouc, Vlastivědné muzeum, sign. R 73.

⁶⁶ K datování a repertoáru viz Smyčková, „Vytváření písňového kánonu“, 108 ff.

⁶⁷ K datování a návaznosti Klabíkových kancionálů podrobněji viz ibid., 111.

⁶⁸ *Bzenecký kancionál*, 29–30.

nápěvu, ten je však k dispozici v následujícím kontrafaktu *Poslán Boží anjel*. Tento malý výběr motet by mohl snad odpovídat základní sestavě potřebné k Rorate ve formě tiché mše se zpěvem (*Missa lecta sub qua musica*), k níž postačovala dvojice motet nebo jen jedna skladba.⁶⁹ Následuje (po několika volných stránkách zaplněných nesouvisejícími příписy) rozsáhlejší čtyřhlasá sestava v češtině, zahrnující tropované Kyrie a dvě písňová patriamina. Následuje soubor 15 adventních písní ve čtyřhlasých úpravách. Podobně jako jinde, i zde může jít o repertoár pro české Rorate nebo pro mši ze dne (Summu).

Z početného souboru dochovaných jednohlasých kancionálů, vypsaných pravděpodobně z této předlohy,⁷⁰ uvedme *Kancionál Český Jana Klabíka*⁷¹ se vzácně nepoškozeným začátkem, a tedy kompletním adventním oddílem. Zde je chorální zpěv redukován na antifonu a introitus, a to ve verzi latinské (*Ecce concipies*, *Rorate coeli* 25v, 26r) a české (*Aj Panno již počneš*, *Rosu dejte shůry* 25v–26r). Jedno české tropované ordinárium zahrnuje jen Kyrie, strofické Credo a Sanctus, i zde chybí Agnus Dei. Následují české písně v jednohlase.

Z početných rukopisných východomoravských kancionálů 18. století⁷² si zaslouží pozornost iluminovaný *kancionál z Ostrožské Lhoty*.⁷³ Jeho adventní díl, datovaný 1747, začíná rozsáhlým svodem 21 písní, aktualizovaným již novými vrstvami (Šteyer 1683, Božan 1719). Chorální část se i zde omezuje na nenotovanou antifonu *Ecce concipies* a introitus, který začíná chorální intonací a poté přechází v jednoduchý recitativ či „falso bordone“. Následuje mešní komplet složený výhradně z českých písňových parafrází, obsahující tři Kyrie, Gloria, dvě Creda, dvě písně *Post elevatio* (snad myšleno offertorium), dvě Sanctus, píseň *Po pozdvihování* a dvě Agnus Dei.

⁶⁹ Jiří Sehnal: „Hudba v premonstrátském klášteře Hradisko u Olomouce v letech 1693–1739,“ *Časopis Moravského muzea – vědy společenské* 76 (1991): 185–225, zde 204–205.

⁷⁰ K souboru kancionálů psaných Janem Klabíkem viz Smyčková, „Vytváření písňového kánonu,“ 100–133.

⁷¹ Jan Klabík, *Kancionál český* (Brno, Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin hudby, sign. A 6812). Náhled viz *Manuscriptorium*.

⁷² Viz Smyčková, „Vytváření písňového kánonu,“ 30.

⁷³ *Kancionál z Ostrožské Lhoty*, Brno, Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin hudby, sign. A 40 134. Náhled viz *Manuscriptorium*.

Rorate v moravských rukopisných kancionálech 17. a 18. století

	Bojkovický (2. pol. 17. st.)	Bzenecký (c. 1660–70)	Klabíkův (c. 1670–80)	Ostrožská Lhota (c. 1740–50)
An	<i>Ecce concipies</i> <i>V. Spiritus sanctus</i>	<i>Ecce concipies</i> (choraliter)	<i>Ecce concipies</i> <i>Aj Panno již počneš</i>	<i>Ecce concipies</i> <i>V. Angelus Domini</i>
In	<i>Rorate coeli</i>	<i>Rorate coeli</i> (chor.) <i>Rorate coeli</i> (a4)	<i>Rorate coeli</i> <i>Rosu dejte shůry</i> <i>nebesa</i>	<i>Rorate coeli</i>
Ky	<i>Kyrie Sanctorum lumen</i> [B] <i>Hospodine Otče</i> žádúci	<i>Kyrie</i> (choraliter) <i>Hospodine Otče</i> žádoucí (a4)	<i>Hospodine Otče</i> žádoucí; <i>Stvořiteli všemohoucí</i>	<i>Hospodine svou mocností</i> <i>Kyrie eleison, Kriste</i> <i>eleison,</i> <i>z nebeské výsosti</i> <i>Kyrie eleison, Kyrie</i> <i>eleison,</i> <i>Kyrie eleison</i>
Gl	–	–	–	<i>A na zemi budiž lidem</i>
Seq	<i>Mittit ad Virginem</i>	<i>Mittit ad Virginem</i> (chor.) <i>Mittit ad Virginem</i> (a4)	–	–
Tr	<i>Ave Hierarchia</i> <i>Vesele zpívejme</i> [B] <i>Poslán jest</i> <i>archanděl</i>	<i>Ave Hierarchia</i> (a4) <i>Vesele zpívejme</i> (a4)	–	–
Cr	<i>Credo non dicitur nisi in festis</i> [B] <i>Věřmež v jednoho</i> <i>Boha</i>	<i>Věřmež v jednoho</i> <i>Boha</i> (a4) <i>V Boha Otce věčného</i> (a4)	<i>Víru obecnou křesťané</i>	<i>Věřím v Boha nebeského</i> <i>Věřmež v Boha Otce</i>
Off	<i>Pro Offertorio: Po zlém pádu</i> [B] <i>Pro Offertorio:</i> <i>Zdráva jenž jsi</i> <i>pozdravená</i>	–	–	<i>Post elevationem</i> [1] <i>Vítej milý Jezu Kriste</i> <i>Zavítej k nám Ježíši</i>
Sa	<i>Sanctus – Benedictus</i> <i>Mariae filius</i> [B] <i>Sanctus obecní.</i> <i>Agnus též</i>	–	<i>Všemohúci žádúci</i>	<i>Svatý Pán Bůh milostivý</i> <i>Svatý Ježíši, z nebeské říši</i>
	–	–	–	<i>Po pozdvihování:</i> <i>Zavítej náš Stvořiteli</i>
Ag	<i>Agnus Dei</i>	–	–	<i>Beránku Boží, Kriste Ježíši</i> <i>Beránku Boží, svatý</i> <i>nevinný</i>

Tento malý vzorek, který jistě bude v budoucnu rozšířen, ukazuje, že liturgický a písňový repertoár moravských rukopisných kancionálů není bezbřehý, ovšem obsahuje všechny důležité formy zpívané mše Rorate. Potkáme zde kompletní

chorální proprium podle olomoucké rubriky v latině a češtině, ohlas rorálních officií interpolovaných písněmi i vícehlasé skladby ke zpěvu z kůru. V kancionálech 17. století již převládají sestavy písňových parafrází. Chorál se redukuje na úvodní pobožnost, snad zpívatelnou k první části tiché mše. V jiných pramelech jsou přítomné sestavy vícehlasých motet na liturgické texty i české písňové parafráze, a konečně svody českých písní, které stále čekají na jistější svědectví, jakými způsoby mohly být používány. Nápadná je blízkost úprav pozdějších tištěných vícehlasých kancionálů (Holan 1694, Božan 1719), jejichž redaktori zjevně vycházeli vstříc obecné potřebě podobných víceúčelových sborníků.

Adventní písňový repertoár moravských raněnovověkých kancionálů uspořádaný podle melodií

MHB: kód melodie (Melodiarium); a3, a4, a5: vícehlasé úpravy; GB: generálbasová úprava

Melodie a její kontrafakta	Tištěné kancionály katolické	Rukopisné kancionály moravské
<i>Aaron virga</i> MHB/173		
<i>Vykvetla hůl Aronova</i>	Hloh1622	Tiř, Boj
<i>Auroram lucis</i> MHB/242		
<i>Nebeský Králi, Otče Bože věčný</i>		Lho
<i>Září přejasnou</i>	Roz1601, Hloh1622, CC1655, Hol, Boř GB	Tiř, Boj
<i>Z hvězdy slunce vzeřlo</i>		Tiř, Při a4, Lho
<i>Z hvězdy vyšlo slunce</i>		Kla (bez nápěvu)
<i>Ave fuit prima salus</i> MHB/481	Roz1601	Tiř
<i>Bůh Otec, Syn i Duch svatý</i>		Boj, Lho
<i>Přijdiž náš Vykupiteli</i>		Tiř
<i>Pán Bůh milovník člověka</i>	Hloh1622,	Tiř, Boj
<i>Poslán jest od Boha anjel</i>	CC1655	Tiř, Při a4, Boj, Bze a4, Kla
<i>Přiřel jest k nám obr silný</i>		Kla
<i>Zdrávas Bohem pozdravená</i>	Roz1601	Při a5, Tiř, Boj, Lit a4
<i>Zdrávas jenž jsi pozdravena</i>	Roz1601, Hloh1622, CC1655, Hol GB, Boř GB	Tiř, Boj, Bze a4, Kla, Lho,
<i>Zdrávas první slovo bylo</i>	Hloh1602	Tiř, Boj
<i>Ave gloriosa</i> MHB/351		
<i>Vítej Jezu Kriste</i>	Hol GB, Boř GB	Tiř, Bze a4, Kla
<i>Zdrávas buď přeslavná</i>	Hloh1622	Tiř, Boj, Bze a4, Kla
<i>Ave hierarchia</i> MHB/281	Roz1601, Hloh1602, CC1655	Tiř, Boj, Bze a4
<i>Ej čas vzácný přiřel</i>	Kla	
<i>Otče všemohoucí</i>		Lho
<i>Vesele zpívejme</i>	Roz 1601, Hloh1602, CC1655, Hol GB, Boř GB	Tiř, Při a4, Bze a4, Kla, Lho

Melodie a její kontrapakta	Tištěné kancionály katolické	Rukopisné kancionály moravské
<i>Zdráva buď Maria</i>	Roz1601	
<i>Zdravas kněžno slavná</i>	Roz1601, Hloh1622	Tiš, Boj
<i>Zdravas Panno čistá</i>	Roz1601, Hloh1602	Boj
<i>Ave Virgo nobilis</i> MHB/252	(Hloh1622)	
<i>Nová radost nového</i>	Hloh1622, Hol GB, Bož GB	Tiš, Boj
<i>Ave Virgo virginum</i> MHB/322	(Hloh1622)	
<i>Anděl k Panně Marii</i>		Bze a4 , Boj, Kla
<i>Jakož o tom proroci</i>	Roz1601, Hloh1622, Hol GB, Bož GB	Boj, Bze a4 , Kla, Lit a4
<i>Novinu poslouchejte</i>		Bze a4 , Lho
<i>Všichni věrní křesťané</i>	Roz1601	Při a4 , Boj, Bze, Kla
<i>Velebí Hospodina</i>	Roz1601, Hloh1622	Boj, Lit a4
<i>Z vysokosti nebeské od Otce světlosti</i>		Bze a4 , Kla
<i>Conditor alme Syderum</i> MHB/498		
<i>Svatý nebes Stvořiteli</i>	Roz1601	Tiš, Boj
<i>In hac die decantemus</i> MHB/353		
<i>Přišel jest k nám obr silný</i>	Hol GB	Kla
<i>Mittitur Archangelus fidelis</i> MHB/303	Roz1601	
<i>Poslán jest archanjel</i>	Roz1601, Hloh1602, CC1655, Hol GB, Bož GB	Tiš, Při a4 , Boj, Bze, Kla, Lho, Lit a4
<i>Imperatrix gloriosa</i> MHB/355		
<i>Milost Boha všemohoucího</i>		Tiš, Při a4 , Kla
<i>Moc Boží divná</i> MHB/1704	Hloh1622, CC1655,	Tiš, Boj, Bze a4 , Kla, Lho
<i>Anjel Gabriel jsouc mocný posel</i>	Hol a4, Bož a4	Tiš, Bze a4 , Kla, Lho, Lit a4
<i>Pulcherrima velut rosa</i> HB/525		
<i>Jakžto růžička překrásná</i>	Roz1601	Při a4
<i>Veni Redemptor gentium</i> MHB/436		
<i>Přijdiž náš Vykupiteli</i>	Roz1601, Hloh1602, Hol GB, Bož GB	Boj
<i>Láska věčná Bůh jediný</i>		Lho
<i>Po zlém pádu člověka hříšného</i> MHB/1349	Roz1601, Hloh1622, CC1655, Hol GB, Bož GB	Tiš, Boj, Bze a4 , Kla, Lho, Lit a4

Mladší vrstva písní:

Bože Otče věčné chvály hodný (Lho, snad *Bože Otče vši jsi chvály hodný*, MHB 323) • *Bud veselá Panno čistá* (Tiš, Při a4) • *Bůh mnohé sliby učinil* (Lho, HTB: evangelické kancionály) • *Hle přijde Pán Spasitel náš* (Lho, MHB/111), var. *Přijde Kristus Spasitel náš* (Lit a4) • *Nejsvětější Matko Boží* (Při, přepis a4) • *Pán Bůh věčný milosrdný* (Lho, MHB/1368 Michna – Šteyer) • *Maria Panna blaboslavená* (Boj, Bze, MHB/263 *Vale imperatrix*) • *Maria plná milosti* (Lho, MHB/412) • *Slavně budem spívati* (Při a4, Kla, první část písně MHB 482) • *Všichni lidé se radujte* (Lit a4) • *Z nebe jest vyšel archanjel Páně* (Lho, MBH/1706, Šteyer, jako: Vímt já zahrádku velmi veselou) • *Z nebe posel vychází* (Lit a4, Michna) • *Zdravas Maria milosti plná* (Bze a4) • *Zdravas Maria Panno tys květ* (Lho, MHB/1889) • *Zdravas Maria krásná* (Lit: a4, *Ave Maria klare*).

Rorální praxe a repertoár ve středoevropské hymnografii

Naznačená rorální praxe a repertoár na Moravě vykazuje podobnosti nejen směrem k Čechám, ale i k sousedním hymnografiím. Porovnáme-li zatím jen základní tištěné kancionály s rorálním repertoárem, zjišťujeme, že mnohé společné články, které se opakují v moravských pramenech, byly v 17. a 18. století přítomny v nadnárodním měřítku. I když tradice Rorate v jednotlivých zemích měla svá specifika, která budou stát za důkladnější srovnání, i nejzákladnější přehled nám potvrdí určitý společný základ, a ten je do značné míry společný s rorálním repertoárem moravských pramenů. Z někdejšího opulentního souboru roramin, který byl v Čechách částečně uchován v novoutrakvistických officiích Rorate, je zde přítomen výběr mnohem užší, ovšem do značné míry nadregionální a nadnárodní. Má mnoho společného nejen s nejbližšími slovenskými *Cantus Catholici* (1655), ale i dalšími hymnografickými prameny z bližšího i vzdálenějšího sousedství. Společný základní repertoár Rorate, s mnoha shodnými melodiemi i latinskými pretexty, potkáváme například v jezuitském tisku *Parthenomelica* (1613) z polsko-litevského Wilna/Vilnius⁷⁴ s úplnou mší *Rorate* a písněmi v latině a polštině. Jiné části společného základu jsou uchovány v kancionálu z Erfurtu (1630)⁷⁵ obsahujícím *Das Catholische Rorate*.⁷⁶ V sousedních mnohonárodnostních Uhrách uchovávají podobný repertoár všechny významné soudobé katolické kancionály: *Cantus Catholici* v edici latinsko-maďarské (1651)⁷⁷ a latinsko-slovenské (1655),⁷⁸ Kájoniho *Cantionale Catholicum* (1719)⁷⁹ a též latinsko-chorvatská *Cihara Octochorda* (1699).⁸⁰ V rakouských pramenech se k bohatě doložené tradici Rorate váže spíše množství figurálních skladeb a poté mariánských písní z 18. a 19. století, které po osvěcenských reformách tento repertoár nahradily. Nacházíme zde vrstvu společnou s figurální hudbou šířenou mimo kancionály, ale postrádáme repertoár adventních „*Cantiones bohemicæ*“, který bychom snad mohli považovat za charakteristický pro země někdejšího jagellonského soustátí.

⁷⁴ Valenty Bartoszewski S. I., red., *Parthenomelica Albo Pienia nabożne o Pannie naświętszey. Ktore Poważny Senat miasta Wileńského spólnym a porządnym Obywatelow swoich, y inny Młodzi nabożestwem, y kosztownym apparatem, czasu pożądanego Adwentu Pańskiego, na Roraćch przystoynie co Rok odprawuie*, (Wilno, 1613).

⁷⁵ *Catholisch Gesang Buch, aus unterschiedenen, von den Röm-Catholischen Kirchen approbirten Gesangbüchern gezogen...* (Erfurt: Christophor Mechler, 1630).

⁷⁶ *Ibid.*, 14 ff.

⁷⁷ *Cantus Catholici. Régi és új, deák és magyar ajtatos egyhazi enekes és litaniak* (Eger, 1651).

⁷⁸ Benedikt Szölössi S. I., red., *Cantus Catholici. Písne katolícké, latinské i slovenské, nové i starodavné, z ktorými kresťané v Pannoniji [...] z pobožnosti své kresťanské užívajú* (Levoča: V. Brewer, 1655).

⁷⁹ Joannes Kajoni, red., *Cantionale Catholicum, Régi és Új, Deák és Magyar Ajtatos egyhazi enekes, diszeretek, soltarok es lytaniak* (Šumuleu Ciuc: Csiki Kalastromban/Conventus csikiensis, 1719).

⁸⁰ *Cithara Octochorda seu Cantus sacri latino-croatice, quos [...] in lucem prodire jussit alma et vetustissima cathedralis ecclesiae zagradiensis* (3. vydání, Záhřeb: A. Reiner, 1757).

Společný základ je obvykle přítomen zároveň v latině a vernakulární řeči. Jeho páteří jsou v nám známých případech překlady předreformačních tropovaných ordinárií. Naopak *proprium* se až na výjimky objevuje pouze v latině. Tím bychom snad mohli zpětně vysvětlit vsudypřítomnost chorálního introitu *Rorate* v moravských kancionálech. V některých regionech Německa, Rakouska a Polska byla oblíbena vícehlasá či figurální zhudebnění jednotlivých částí *propria* a *roramin* (*Rorate, Ecce concipies, Mittit ad Virginem ad.*),⁸¹ která ovšem ani v moravských rukopisech nechybí. V uhersko-slovanském prostoru pak přitahují pozornost dlouhodobě tradované části *propria* (tropované Alleluja v chorvatské verzi) i jiná tropovaná ordinária, která ovšem neodpovídají českému repertoáru. Jde zejména o bohatě tropovaná *Sanctus* v latině, maďarštině a chorvatštině. Zahrnují též strofické parafráze *Benedictus* a *Agnus Dei*, které by snad mohly poskytnout vítaný komentář k praxi utrakvistických tropů k *Sanctus*, které nesrozumitelně překrývaly, alespoň tedy ve formě českých kontrafakt, všechny zbývající texty *propria*.

Společné středoevropské dědictví a moravské prameny

Z nastíněného panoramatu vychází několik témat, která jsou přítomna v širokém středoevropském prostoru a v jejichž lepším poznávání mohou být nápomocny moravské prameny. Prvním z nich je nadnárodní rozšíření prozy *Mittit ad Virginem* se strofickým tropem *Ave Hierarchia*. Tato dvojice patřila k *propriu* *Rorate* od 14. století (MarG 1397) a zůstala uchována v českých rorátech,⁸² v roli písní pak přežila potridentský zákaz sekvencí. Pozoruhodný způsob interpolace se vžil v Polsku, kde sekvence zůstala ve své liturgické funkci, a tedy i v latině, a mezi její strofy byly vkládány strofy polské písně. Tato praxe je potvrzena jak hojnými zhudebněními,⁸³ tak výslovným návodem v Mioduszewského kancionále (1838).⁸⁴ Obvyklé byly rovněž dvojice motet na texty introitu a prozy podobné kancionálu Bzeneckému. Někdejší proza tedy žila dále jako píseň, nebo též jako druhé moteto přidávané k figurálnímu *Rorate*.

Jinou tradici představuje antifona *Ecce Dominus veniet* (Ejhle Hospodin přijde), pocházející z graduálu Arnošta z Pardubic. Je známa ve verzi polské⁸⁵

⁸¹ Viz RISM [www.rism.info]. Obzvláště bohaté soubory zhudebnění těchto textů obsahují hudební sbírky Ratsschulbibliothek Zwickau a Universitätsbibliothek Leipzig.

⁸² Viz Slavický, „Czech Rorate Chants“, 257.

⁸³ Viz RISM > *Mittit ad Virginem*; *Zdrowaś bądz Maryja*.

⁸⁴ „Mittit ad Virginem. Pieśń ta czyli Proza Adwentowa, śpiewa się na Roratach przed ewangeliją; a po każdej jej strofie, lud wszystek śpiewa jedną strofę pieśni: Zdrowaś bądz Maryja.“ Michał Mioduszewski, *Śpiewnik kościelny, czyli pieśni nabożne z melodiami w Kościele katolickim używane* (Kraków: Stanisław Cieszkowski, 1838), 22.

⁸⁵ *Oto Pan Bóg przyjdzie*. Viz např. Jan Kazimierz Siedlecki, red., *Śpiewnik kościelny* (wyd. XLI, Kraków: WITKM, 2021), 3.

a dolnolužické,⁸⁶ ovšem na Moravě se pravděpodobně rozšířila teprve s edicí Pospíšilovou (1823) a Škroupovou (1847). Ve starších kancionálech se setkáváme s jejím dodatečným vpisováním, což známe i z pramenů českých.⁸⁷

Dalším tématem, do kterého vnášejí větší jasno moravské prameny, je všudypřítomnost úvodní antifony *Ecce concipies*. Také ona pochází ze zaniklého mansionářského officia a stala se stabilní součástí rorátů.⁸⁸ Až z 19. století se dovídáme, že byla zpívána před Rorate při výstavu svátosti a později její funkce přešla na antifonu *Ecce Virgo concipiet*.⁸⁹ Je památkou na jinou dlouhodobou tradici, a tou je adorační forma Rorate. V ní můžeme vidět výraz propojení eucharistické a mariánské úcty, který se pravděpodobně kontinuálně přenesl ze zbožnosti pozdně středověké, utrakvistické a barokní do 19. století. Zvyk sloužit Rorate jako votivní mši *coram Sanctissimo Sacramento solemniter exposito* je doložený různými prameny z jižního Německa a Rakouska, Čech a Moravy. O jeho rozšíření jsme zpraveni díky dotazu diecéze Limburg na Kongregaci ritů (1857),⁹⁰ která doporučila od něj upouštět a nahrazovat jej adorací po mši, ovšem s výjimkou míst, kde šlo o dlouholetý zvyk (*longaeva consuetudo*) nebo o podmínku mešních fundací.⁹¹ Pozdější liturgické hnutí se již snažilo tuto praxi omezovat jen na výjimečné funkce, mezi nimiž bývá výslovně jmenován „Rorate-Amt“.⁹² Antifona *Ecce virgo concipiet*, jejíž předchůdkyně *Ecce concipies* v málokterém moravském kancionále chyběla, se udržela na svém místě před introitem *Rorate* až do *Cyrilometodějského kancionálu* (1949) a posledních dotisků *Boží cesty* (1968). Další svědectví o této zapomenuté formě Rorate by nám mohly poskytnout dochované mariánské oltáře uzpůsobené pro eucharistický výstav. Toto vše vybízí k hlubšímu zájmu o vztahy mezi hymnografickými prameny, uměleckohistorickými památ-

⁸⁶ *Hlejce, Kněz wjeršny přińdže*. Viz např. *Zbërka dolnosorbiskich kjarližow z Welikego Wóseńka* / *Sammlung niedersorbischer Kirchenlieder aus Groß Oßnig* (1742), Sorbisches Institut Bautzen, sign. SKA, MS VI 20 A, f. 7.

⁸⁷ Tato antifona je například připsána na přidešti Pardubického rorátníku (1718, Praha, Knihovna národního muzea IV C 6), a to kurentem a fonetickým českým pravopisem. Náhled viz *Manuscriptorium*.

⁸⁸ Více viz Slavický, „Czech Rorate Chants“, 259.

⁸⁹ „[...] kněz jde k oltáři, a vystaviv velebnou Svátost a okouřiv ji zazpívá *Ecce Virgo*.“ František Kolísek, *Kancionál Cyrilský* (Brno: Cyrillská jednota, 1886), 11.

⁹⁰ „Über des Cultus des Allerheiligsten am Frohnleichnamtsfeste und bei öffentlichen Aussetzungen,“ in *Die neuesten kirchlichen Erlasse über die liturgische Behandlung des Allerheiligsten ausser dem Opfer der heiligen Messe* (Regensburg: G. J. Manz, 1864), 46 ff.

⁹¹ „Das Aussetzen des Allerheiligsten in der Monstranz bei den sogenannten Rorate-Ämtern kann geduldet werden, wann und wo es althergebrachte Gewohnheit (*longaeva consuetudo*) ist. [...] In der That mag es an manchen Orten nicht schwer sein, die Aussetzung darauf zu beschränken, dass sie erst am Schlusse des Amtes oder der Messe geschieht, wornach entsprechende Gebete (*Litanei u dgl.*), folgen und die Andacht mit dem sacramentalischen Segen beendet wird.“ *Ibid.* 59–60.

⁹² *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hülfswissenschaften* (Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1886), díl 1, 1715–1716.

Rorátní repertoár ve středoevropských kancionálech 17. a 18. století

	Parthenomelica Jan Bartoszewicz S. J. Vilnius 1613	Catholisch Gesang Buch Erfurt 1630	Cantus Catholici Benedikt Szóloszi S. J. Levoča 1655	Cantionale Catholicum Janos Kájoni O. F. M. Šumleu Ciuc 1790	Cithara Octochorda Záhřeb 1757	Cithara Octochorda Záhřeb 1757	Croatico idiomate
An	–	<i>Ecce concipies</i>	–	–	–	–	–
In	<i>Rorate coeli</i>	–	–	<i>Rorate coeli</i>	<i>Rorate coeli</i>	–	–
Ky	<i>Kyrie eleison</i>	–	<i>Kyrie 1: Hospodine Otče žádúci</i> <i>Kyrie 2: Hospodine, všech vecí Pane</i>	<i>Kyrie Sanctorum lumen</i> <i>Kyrie Szenteknek sénye</i>	<i>Kyrie eleison</i>	<i>Kyrie, glas presvjeti</i>	
Gl	<i>Gratias agimus tibi</i>	–	<i>A na zemi budíž lidem</i>	<i>Et in terra pax:</i> <i>Discösség Menyben</i> <i>az Atya</i> <i>Discösség Menyben</i> <i>Istennek</i>	<i>Gloria (s tropy)</i>	<i>I na zemlje bud mir</i> <i>ljudem</i>	
All	<i>Alleluia. Prophetæ sancti</i>	–	–	–	<i>Graduál I: Alleluja. Ab arce sydereæ</i> <i>– Alt illa</i> <i>Graduál II: Alleluja. Ave benedicta</i> <i>Maria – O Maria cæli via</i>	<i>Alleluja. Od grada nebeskoga</i> <i>– Reče ona</i>	
Seq	<i>Mittit ad virginem</i> <i>Zeslal Bog wszechmocny</i>	<i>Es klagt menschlich Geschlecht</i>	<i>Prosa, de annuntiatione Angelicæ:</i> <i>Mittit ad Virginem</i> <i>Pán Bůh všemohúci</i>	<i>Prosa, de annuntiatione Angelicæ:</i> <i>Mittit ad Virginem</i> <i>Küldé az Úr Isten</i>	<i>Prosa I: Mittit ad Virginem</i> <i>Prosa II: Verbum bonum</i>	–	
[Tr]	<i>Ave o Maria</i> <i>Zdrava bodí Mária</i>	<i>Ave Hierarchia</i> <i>Gegrüsst seyst Maria</i>	<i>Ave Hierarchia</i> <i>Vesele spivajme</i> <i>(mezi písněmi)</i>	<i>Az Keresztýenségben</i> <i>(mezi písněmi)</i>	<i>Ave hierarchia</i> <i>(mezi písněmi)</i>	–	

	Parthenomelica Jan Bartoszewicz S. J. Vilnius 1613	Catholisch Gesang Buch Erfurt 1630	Cantus Catholici Benedikt Szölczi S. J. Levoča 1655	Cantionale Catholicum Janos Károni O. F. M. Šumleu Ciuc 1790	Cithara Octochorda Záhřeb 1757	Cithara Octochorda Záhřeb 1757 <i>Croatico idiomate</i>
Cr	—	—	Credo 1.: Vermež v Boha jédného Credo 2.: Veríme v Boha jédného	Credo in unum Deum: Hiszek egy Atya Istenben Hiszünk egy bizony Istenben	Patrem Item alius Patrem Patrem	Verujem vu Boga ki je bil od veka
Off	—	—	—	Ave Maria: Küldé az Ur szent Archangyalát	Sub Offertorio Alia.	—
Sa	—	—	Sanctus sumatur ex Communibus	Sanctus – Omnes unanimiter Földön lévő Nemzetek Resonemus pariter Enekeljünk minnyájan	Sanctus I.: Sanctus – Resonemus pariter Sanctus II.: Sanctus –Divinum mysterium Sanctus III.: Sanctus – Omnes unanimiter	Sanctus I.: Svet, Svet, Svet, i prevelik Sanctus II.: Svet – Skrovnost Božja velika
Ag	—	—	—	Agnus: Istennek szent báránya	Agnus Dei Agnus Dei	Agněč Boží ki nosíš sveta grehe
Ca	Písně v polštině	Písně v němčině	Písně ve slovenštině	Písně v maďarštině	Písně a v latině	Písně v chorvatštině

kami a dokumentací mešních nadací a literátských bratrstev, jejichž členové měli aktivní účast na zpěvu Rorate ve svých základních povinnostech.⁹³

Moravské prameny s rorátním repertoárem tedy otevírají nový obzor, a to na dvě strany. Nebude snad nadsázkou označit je za nepřehlédnutelný mezičlánek mezi tradicí Rorate v Čechách, kvantitativně mimořádnou, ale v 17. a 18. století již vývojově uzavřenou, a novověkou praxí v sousedních jazykových kulturách, která rovněž vykazuje přítomnost dlouhodobých tradic a teprve čeká na odkrytí vzájemných souvislostí. Rovněž kulturněhistorická mapa Moravy, která se díky hudebněhistorickému výzkumu utěšeně oživuje, čeká na propojení dalších souvislostí mezi hudebními prameny a pamětí jednotlivých míst. Tradice Rorate, vyznačující se rovnováhou mezi uchováváním a proměnami, si přes všechny překážky zaslouží náš další zájem.

Literatura

- Císlerová, Anna. „Klatovské rorátníky.“ Diplomová práce, FF UK, Praha, 2019.
- Dreves, Quido Maria. *Analecta Hymnica medii aevi I. Cantiones bohemicae*. Leipzig: Fues's Verlag 1886.
- Holeton, David R. „All manner of Wonder under the Sun: A Curious Development in the Evolution of Utraquist Eucharistic Liturgy.“ *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 3 (2007): 165.
- Horyna, Martin. „Česká reformace a hudba: studie o bohoslužebném zpěvu českých nekato-lických církví v období 1420–1620.“ *Hudební věda* 48, no. 1 (2011): 5–40.
- Chládková, Michaela. „Od konce husitství do Bílé Hory 1437–1620.“ In *Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Vlastivěda moravská*, 79. svazek topografické řady a 2. svazek Nové řady, ed. Vladimír Nekuda a kol., 222. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost 2005.
- Kolář, Pavel. „The Canon missae in the Rule of Ecclesiastical Services of Tobiáš Závorka Lipenský and Its Source.“ *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 10 (2015): 225–258.
- Kouba, Jan. *Slovník staročeských hymnografií (13.–18. století)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Kabinet hudební historie, 2017.
- Lhotský, Josef. „Rorátní mše svatě v Čechách.“ *Rádce duchovní. Časopis kněžstva česko-slovan-ského* I (1894): 69–70.
- Mañas, Vladimír. „Hudební aktivity náboženských korporací na Moravě v raném novověku.“ PhD diss., FF MU, Brno, 2008.
- Maňasová, Jiřina. „Dačický graduál, jeho popis, transliterace a transkripce.“ *Dačický vlastivědný sborník* 2 (2003): 121–134.
- Orel, Dobroslov. „Staročeské roráty.“ In *Český kancionál*, ed. Dobroslov Orel. Praha: Státní vydavatelství, 1921.

⁹³ Více viz Mañas, „Hudební aktivity,“ 73–74.

Polonus, Valentin. *Zpívání křesťanská starodávni chvál božských*. Praha: Jiří Černý 1584, Knihopis K 14156.

Sehnal, Jiří. „Hudba v premonstrátském klášteře Hradisko u Olomouce v letech 1693–1739.“ *Časopis Moravského muzea – vědy společenské* 76 (1991): 185–225.

Sehnal, Jiří. „Český zpěv při mši.“ *Hudební věda* 29, no. 1 (1992): 9.

Slavický, Tomáš. „Czech Rorate Chants, Missa Rorate, and Charles IV's Foundation of Votive Officium in Prague Cathedral. The Testament of Choral Melodies to the Long-Term Retention of Repertoire.“ *Hudební věda* 55, no. 3–4, (2018): 239–264.

Smyčková, Kateřina. „Vytváření písňového kánonu v rukopisných kancionálech 17. a 18. století.“ PhD diss., FF UK, Praha, 2015.

Škarpová, Marie. „Roráte karlo-arnoštské. Kapitola z historie českých obrozených mystifikací.“ *Slovo a smysl* 14 (2017): 115–140.

Škarpová, Marie. „České roráty. K dezideratům a výzvám českého literárního dějepisce.“ *Slovo a smysl* 16, no. 32 (prosinec 2019), 127–160.

Škarpová, Marie. „Vydání českých rorátů Janem Hostivitem Pospíšilem. Drobníčka k recepci staré české hymnografie.“ In *Vino, ženy, zpěv. V(d)ěčné téma literárních dějin. Studie z literatury ad honorem Dalibor Tureček*, ed. Veronika Faktorová, Jana Pácalová a Zuzana Urválková, 57–70. České Budějovice, 2017.

Winter, Zikmund. *Život církevní v Čechách: Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, I 1895, II 1896.

Žůrek, Jiří. „The Form of the Czech Liturgy Reflected in the Czech Graduals.“ In *Graduale Bohemorum. Proprium Sanctorum*, ed. Jiří Žůrek, 9–12. Praha: Krystal OP, 2011.

Rorate Repertoire in Moravian Hymnbooks of the 17th and 18th Centuries

Abstract

The development of the rich Rorate repertoire in the Czech lands and Central Europe, based on Advent hymns in the vernacular, was caused by a long tradition of everyday “Rorate” Advent morning masses, which were cultivated by lay religious confraternities and later by parish churches. The Czech Rorate chants, which originated in 16th century Utraquist Bohemia and is still partially alive today, was only one of many forms of this repertoire. Additional layers of the Rorate repertory in Latin and Czech are documented in the Moravian printed and manuscript hymnbooks. Their forms are monophonic and polyphonic, in plainchants, strophic hymns and figural compositions. This regional repertoire has ties with Utraquist and recatholization Bohemia, and at the same time with neighbouring hymnographies. As evidenced by certain Early Modern cancionales in German, Polish, Slovak, Hungarian and Croatian, in Moravia we can find

a Czech-language form of the basic Rorate repertory, common to most countries of the former Jagiellonian and later Habsburg commonwealth.

Rorální repertoár v moravských kancionálech 17. a 18. století

Abstrakt

Dlouhodobá tradice každodenní adventní jitřní mše „Rorate“ v českých zemích a střední Evropě, o kterou pečovala laická náboženská bratrstva a později farní kostely, byla příčinou rozvoje bohatého rorálního repertoáru, založeného na písních v lidové řeči. Česká rorální officia, která vznikla v 16. století v utrakvistických Čechách a jsou částečně živá dodnes, byla jen jednou z mnoha forem tohoto repertoáru. V moravských tištěných a rukopisných kancionálech jsou dokumentovány další vrstvy rorálního repertoáru v latině a češtině, které mají formy chorální i písňové, jednohlasé, vícehlasé i figurální. Tento regionální repertoár má vazby s utrakvistickými a rekatolizačními Čechami a zároveň se sousedními hymnografiemi. Jak svědčí některé raněnovověké kancionály německé, polské, slovenské, maďarské a chorvatské, na Moravě je možné najít českojazyčnou formu základního repertoáru, společného pro většinu zemí někdejšího jagellonského a později habusburského soustátí.

Keywords

Czech hymnography; Central European hymnography; Rorate repertory; Czech Rorate chants; manuscript hymnbooks in Moravia

Klíčová slova

česká hymnografie; středoevropská hymnografie; rorální repertoár; české roráty; moravské rukopisné kancionály

Tomáš Slavický

Národní muzeum – České muzeum hudby

tomas.slavicky@nm.cz